

ПРИЧИНИ ЗА РАЗДЯЛАТА НА ДЕЦА ОТ ТЕХНИТЕ СЕМЕЙСТВА В БЪЛГАРИЯ

Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца,
Нов български университет

Изследване на раздялата на деца в риск от техните семейства (ноември 2023 – април 2024 г.)

Това изследване е част от дългосрочните усилия на Коалиция „Детство 2025“ за поставяне във фокуса на внимание и приоритетите в националните и местни социални, образователни и психично-здравни политики на темата за **раздялата между деца и техните семейства като сериозен риск за тяхното развитие.**

Основен акцент в застъпническите инициативи на Коалицията в момента е нуждата от развиване на политики, мерки и практики за **ефективна превенция на случаите на раздяла на децата от техните семейства.**

Цел на изследването

Да събере и анализира опита на специалистите, участващи в Коалиция „Детство 2025“ по отношение на случаите на раздяла на деца в риск от техните семейства. Това включва 4 основни области:

- да се опише картината на ситуациите, които водят до рискове в семействата и предизвикват намеса на системата за закрила (**= фактори, водещи до раздяла**)

Цел на изследването

- да се разгледа критично как системата за закрила идентифицира, оценява, придвижва, приключва и проследява случаите на риск в семействата на децата, когато се налага раздяла (= раздялата като мярка за закрила на детето)

Цел на изследването

- да се идентифицират нагласите на всички участници в закрилата на деца в риск по отношение на раздялата и превенцията на раздялата (= нагласи на специалистите към раздяла и превенцията ѝ)

Цел на изследването

- да се формулират препоръки на базата на анализа за промени на всички нива на управление на рисковете за деца и превенция на раздялата им от техните семейства (**= препоръки, вкл. относно ефективността на интервенциите**)

Участници

В изследването участват **5 организации** от Коалицията, които предоставят социални услуги (подкрепящи, резидентни и приемна грижа) и директно подкрепят деца и семейства в уязвими ситуации в **19 от общо 28 региона** в страната.

- Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, Нов български университет
- Сдружение „SOS Детски селища – България“
- Надежда и домове за децата клон България
- Сдружение „Еквилибриум“
- Фондация „Лале“

Данни са предоставили фондация „За нашите деца“, а екипът е допълнен с експертиза от гл. ас. д-р Любомир Джалев, НБУ за количествен анализ на данните.

Обхват

Анализирани са **данни от работата по 1500+ случая на превенция, деца, настанени в резидентна грижа и реинтеграция от периода 2019-2023 г.**

Освен анкетното проучване, фокус-групите и интервютата с професионалисти от услугите, в които участват **80+ души**, са проведени и **3 фокус-групи с 16 деца** от резидентни услуги на възраст от 11 до 18 години.

Фактори за раздяла:

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

Раздялата на децата и семействата в България е резултат от натрупването на **множество фактори**, които правят средата за отглеждане на децата „високорискова“:

- Сред тези фактори с най-голяма тежест при раздялата е **бедността**. Бедността най-често се свързва с други значими фактор, за да се стигне до раздяла: напр., бедност и увреждане, бедност и зависимост. Тези други фактори сами по себе си невинаги водят до решение за радяла, но в комбинация с бедността – най-често да, затова и тя се разглежда като ключовия фактор.

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

- **Насилието** е на второ място, като в голяма част от случаите става дума за насилие в семейството (домашно насилие), на което детето е свидетел и това прави средата за него високорискова.

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

- При насилие над дете, **неглижирането** като негова форма е най-често срещаната причина за раздяла. То най-често е резултат на „нисък родителски капацитет“ или „липса на родителски умения“ (две понятия, които постоянно присъстват в социалните доклади). То се свързва, от една страна, с неосигуряването на детето на безопасност, сигурност, здравни грижи, образование, а от друга страна – с дефицити в меките родителски умения, сензитивност към детските нужди и развитие, стимулиране, емоционална топлина.

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

- Наличието на **нисък родителски капацитет** не е достатъчна причина за раздяла и той подлежи на интервенции по превенция. Когато обаче „нисък родителски капацитет“ се комбинира с **„липса на подкрепяща среда“**, това почти винаги води до настаняване на детето в алтернативна грижа.

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

- **Психичноздравните проблеми** при родителите, вкл. зависимостите (алкохол, наркотици, хазарт) са един от най-често срещаните фактори за раздяла. Особено когато са съпътствани от домашно насилие и negliжиране на грижата за детето.

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

- Деца се настаняват в алтернативна грижа и заради „**проблемно поведение**“ и при „**невъзможност на родителите да се справят с него**“.

Причини, водещи до раздяла на деца в риск от техните семейства

- **Професионалното прегаряне**, както и **текучество** на служители в отделите за закрила на детето и социалните услуги също е фактор за раздяла на децата и семействата, доколкото влияе на вземането на решения.

Раздялата като мярка за закрила

- В практиката на ОЗД семействата или се подкрепят и децата остават в тях, или децата се извеждат кризисно при сигнал, като в последните години това става все по-рядко.

„През последните години ОЗД все по-рядко предприема стъпки по извеждане на децата от семейната им среда. Това се прави при спешни ситуации, единствено в случаите, когато няма близки и роднини, които могат да поемат грижите за децата, както и в случаите, в които има реален риск за здравето и живота на децата. Най-често децата се извеждат, когато ОЗД идентифицира пряк риск за здравето и живота им, вследствие на незадоволяване на базови потребности, особено при малки деца (задържане на физическото развитие; лошо хранене или неадекватно хранене на децата до 3 години, липса на елементарни условия за живот на децата). Много по-рядко се извеждат деца при насилие в семейството (трябва да има ясни индикатори за това или оценен висок риск за детето да стане жертва на насилие); когато родители оставят децата в ОЗД с изявление, че не могат да се грижат за тях, поради различни причини.“ (МСС)

Раздялата като мярка за закрила

- На някои места **оценките** на ОЗД не са достатъчно подробни и информативни или спестяват важни данни, докато на други не е така:

„често описанията са бегли, много от рисковите факториса пропуснати или неясно описани“

Раздялата като мярка за закрила

- Има огромен проблем с **начина, по който се комуникира раздялата както с децата, така и с родителите**. Докато децата масово не могат да формулират причината за раздялата и си „доизмислят“ история, родителите или не приемат, че даден проблем може да е причина за раздяла, или смятат, че понеже и без това не се справят с житейските си проблеми, заслужават децата им да бъдат на друго място. Това показва, че нито с децата, нито с родителите е работено по истинските причини. **Това пречи раздялата да се мисли като форма на подкрепа за семейства в криза**, а също и катализира нежеланите реакции и увеличаване на негативните ефекти от мярката.

Раздялата като мярка за закрила

„Ако мярката е предприета без да е направен опит да се помогне на семейството, без да са оценени силните и слабите им страни и да се опита да се работи по премахване на рисковете, то това не е защита, а наказание. Ако може да се говори за положителни аспекти в раздялата на дете и родител, то това важи само при тежко болни (психически). Родителят не е виновен, че е болен, но има право да бъде родител и той обича детето си не по-малко от всеки друг. Раздялата, но поддържане на връзка с родителя, помага на детето да расте в здравословна среда и в същото време да прегръща майка си, а на майката - да вижда детето си и да му се радва, когато здравето ѝ го позволява.“ (НДД)

В социалните доклади се дава становище за конкретния случай. В много случаи **няма възможност да се проследи предисторията**, допринесла до дестабилизация в семейството. Например, в случаи на семейства, които често се преместват. Не винаги информацията може да е достъпна в ОЗД или социалната услуга в общината.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- **Тенденцията ОЗД да не извежда деца, освен в критични случаи, е очевидна.** Тази тенденция е видима от началото на процеса на деинституционализация преди 15 години. Често препоръките и настояването на социалните услуги, които работят с родителите и децата, да се предприемат мерки за закрила извън семейството, не се вземат предвид. Това създава усещане за некомпетентност и непрофесионализъм при преценката за рисковете, както и за самоцел децата да останат в семействата.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- **Подценява се ролята на общността в работата с деца в риск и техните семейства.**
Вижда се само семейството и роднинските връзки.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- При ранните бракове в някои случаи се смята, че ако момичето се е съгласило, няма насилие и нито тя, нито бебето са жертва и следва да са обект на закрила. Ранните бракове в някои общности са носители на социален статус за жената, поради стеснената ѝ социална и икономическа роля в семейството. Такова налагане за начин на живот не се проблематизира.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- **Смята се за оправдано, когато има психично заболяване на родител, детето да бъде настанено в алтернативна грижа.** Страхът от психичната болест, непознаването на психичната болест, липсата на връзка между психичноздравни и социални услуги води до тази нагласа на специалистите, която определя вземането на решения.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- В случаи на раздяла, очакването е родителите сами да се справят със социалните и психологическите си проблеми, дори когато тези проблеми са причина за раздялата. Очакванията на специалистите към тях е *„да се мобилизират“*, *„да си оправят живота“*, *„да се променят заради децата“*. Ако не го направят, поведението им се тълкува като незаинтересовано и безотговорно.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- Забелязва се **нечувствителност към преживяванията на родителите по време на раздяла, виктимизиране и демонизиране на родителската роля**. Напр. ако родителите смятат, че това решение е несправедливо, за специалистите това означава, че не разбират проблема. Агресията, задълбочаване на зависимостите поради раздялата, негодуването, депресивните състояния и други ефекти от раздялата не се отчитат като такива, а само като нежелание на родителя да съдейства и/или да си върне детето. Става важно родителите да се почувстват виновни и се очаква през тази вина да се вземат в ръце и да се оправят.

Нагласи на професионалистите към раздяла и превенцията ѝ

- Приемните родители не са информирани и не намират, че е необходимо да знаят много за системата за закрила. От една страна системата гледа на приемните родители като на професионалисти – обучава ги и ги консултира, но от друга не ги въвлича пълноценно в междуинституционалната работа по случай на детето.

Изводи

Раздялата е резултат от:

- липса на услуги

Изводи

Раздялата е резултат от:

- липса на услуги

или

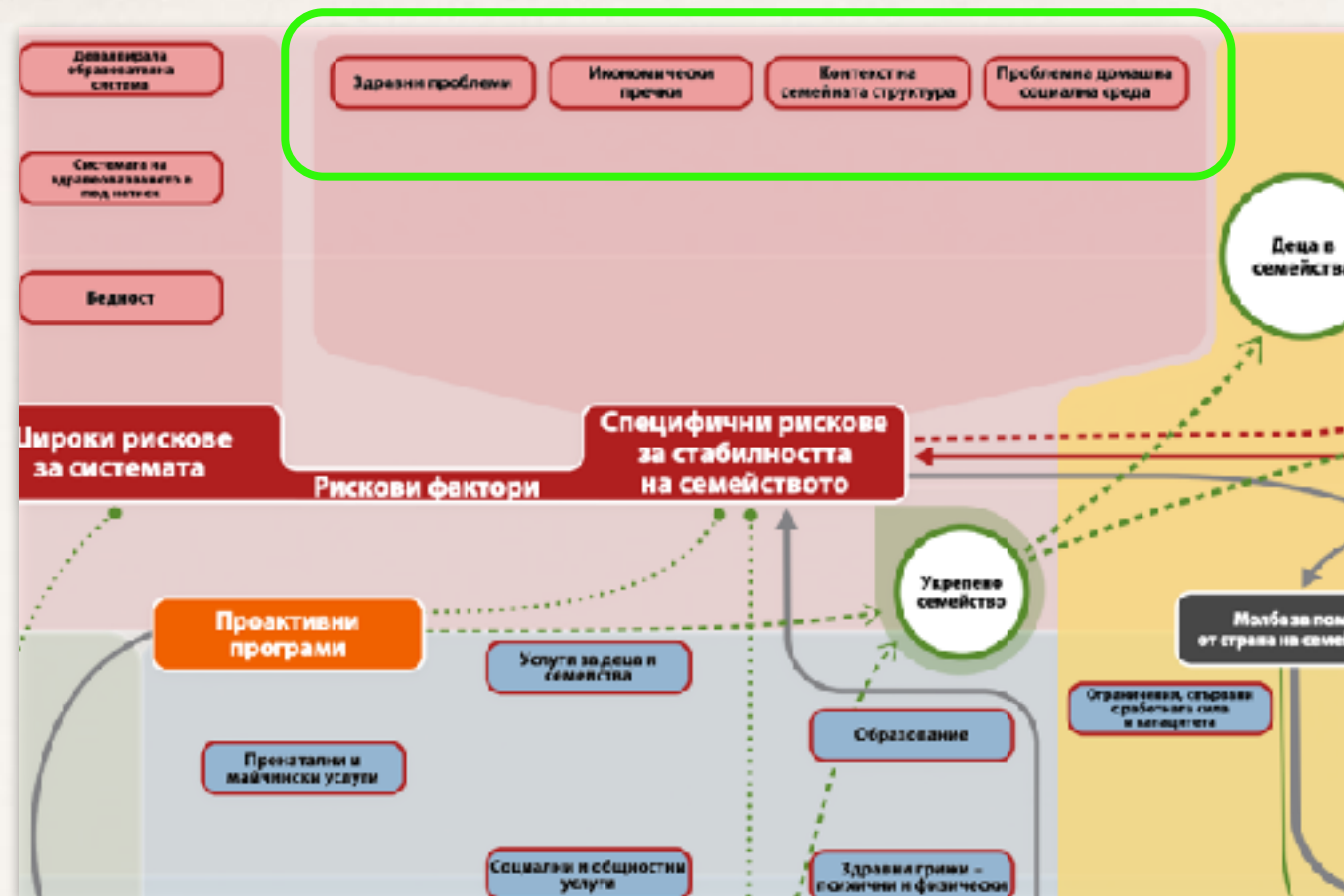
- липса на умения и нагласи у социалния сектор да потърси ресурси в другите сектори

Този феномен ни накара да развием междусекторната работа по трудните случаи.

Области за продължаване на изследването

- Разширяване на обхвата:
 - служители в О „ЗД“, РДСП
 - други услуги
 - деца и родители
- Набиране на представителни данни за страната
- Задълбочаване на разбирането за причините за раздяла (напр. Защо О „ЗД“ все по-рядко налага раздялата като мярка?; Как се преценява информацията по оценката?; Когато деца се настаняват в услуги заради „проблемно поведение“, имаме ли данни или оценка на това доколко тази мярка преодолява това поведение? и пр.)

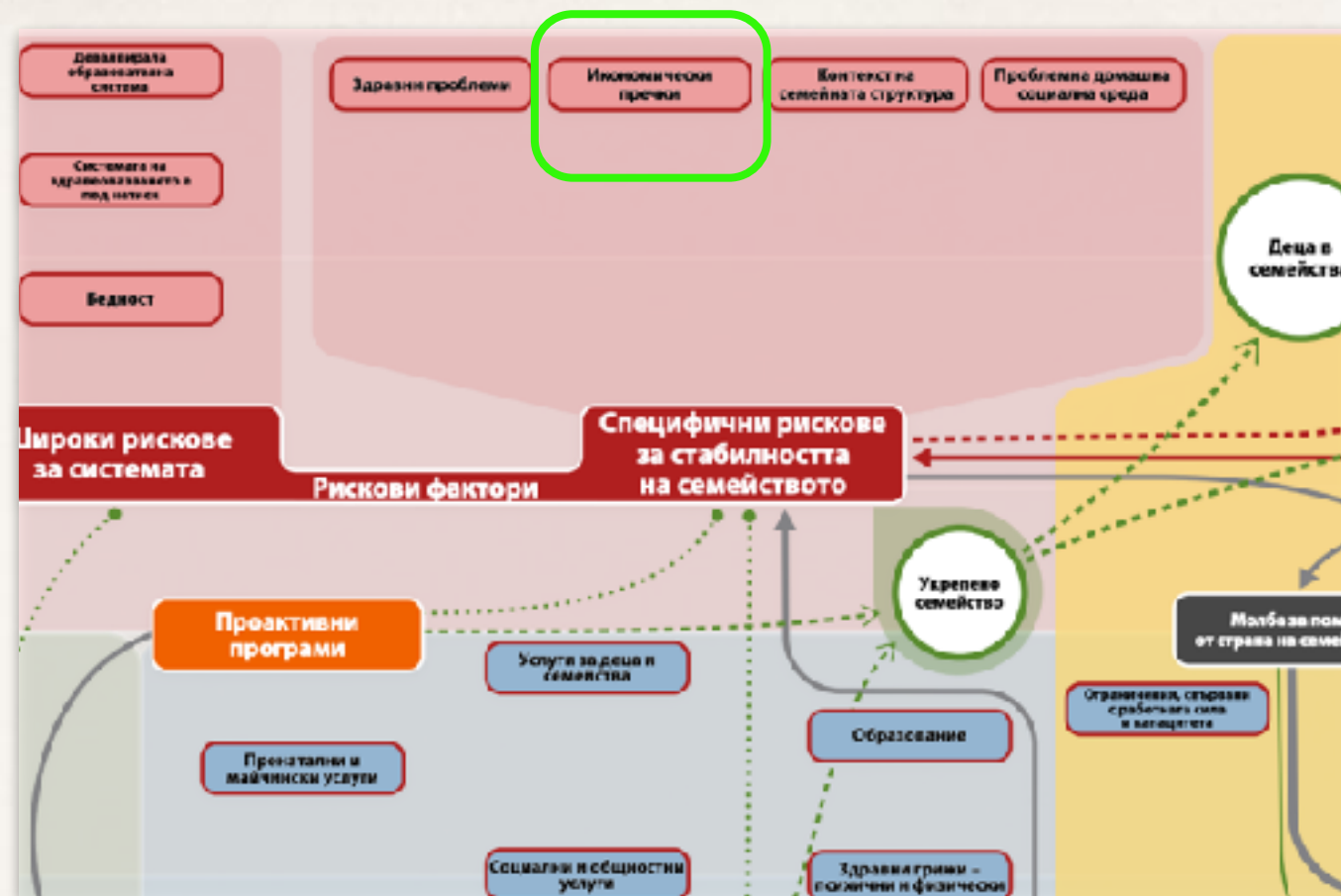
Икономически рискове за стабилността на семействата:

Дигитална интерактивна карта "Деца в семейства": <https://nexial.co/maps/tdfbg>

Икономически рискове за стабилността на семействата:

1. Неподходящи и неетични условия на труд
2. Неподходяща жилищна среда, бездомност

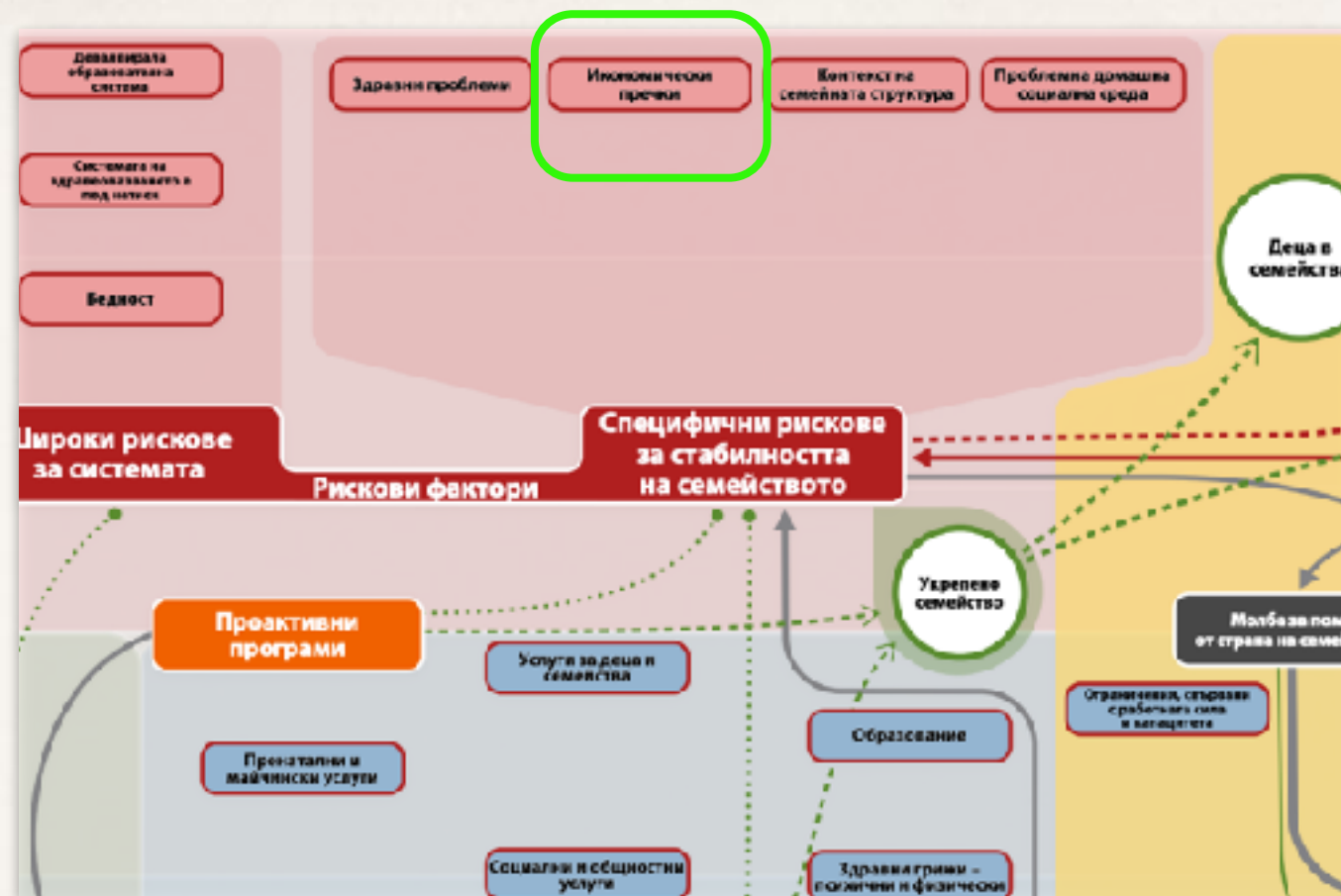

Дигитална интерактивна карта "Децата в семейства": <https://nexial.co/maps/tdfbg>

Икономически рискове за стабилността на семействата:

1. Неподходящи и неетични условия на труд
2. Неподходяща жилищна среда, бездомност

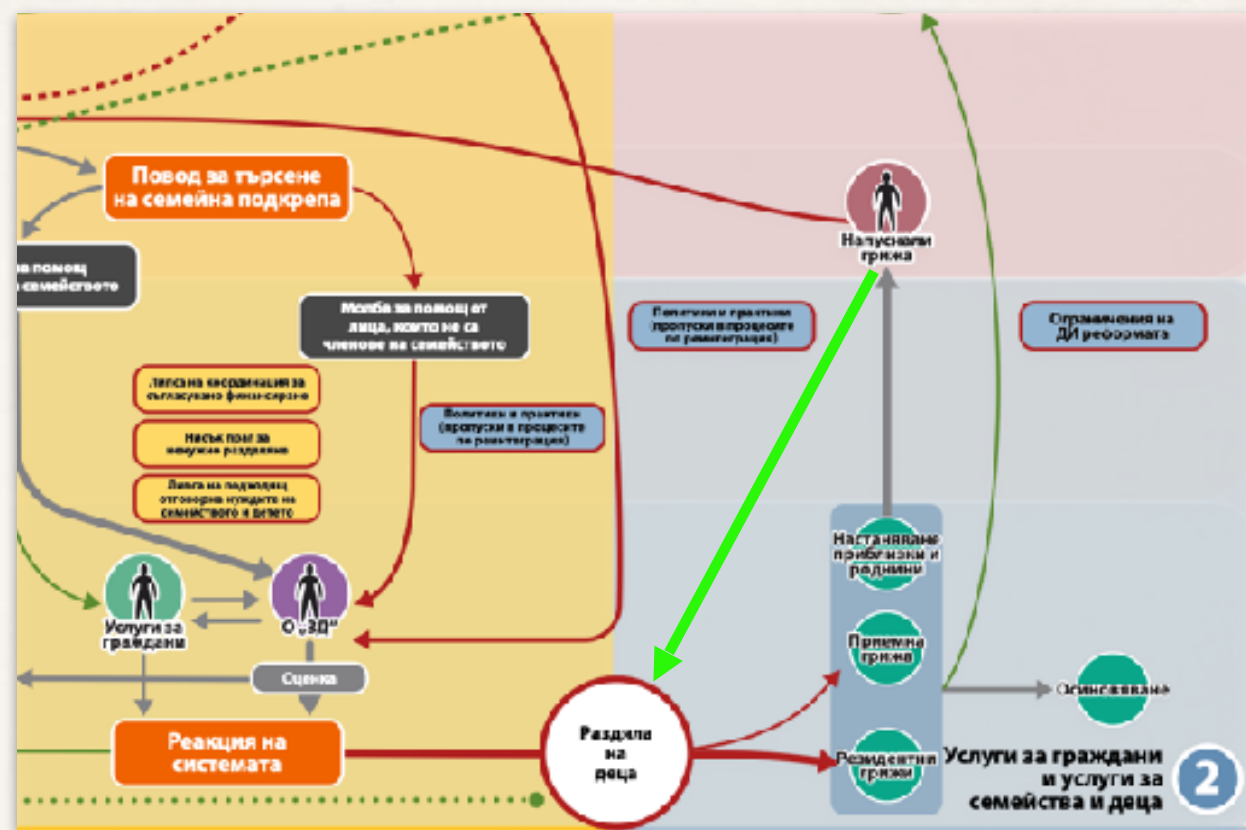
Икономическата **зависимост** и трудовата **експлоатация** дестабилизируют семействата

Дигитална интерактивна карта "Деца в семейства": <https://nexial.co/maps/tdfbg>

Причини за повтаряща се (циклична) раздяла

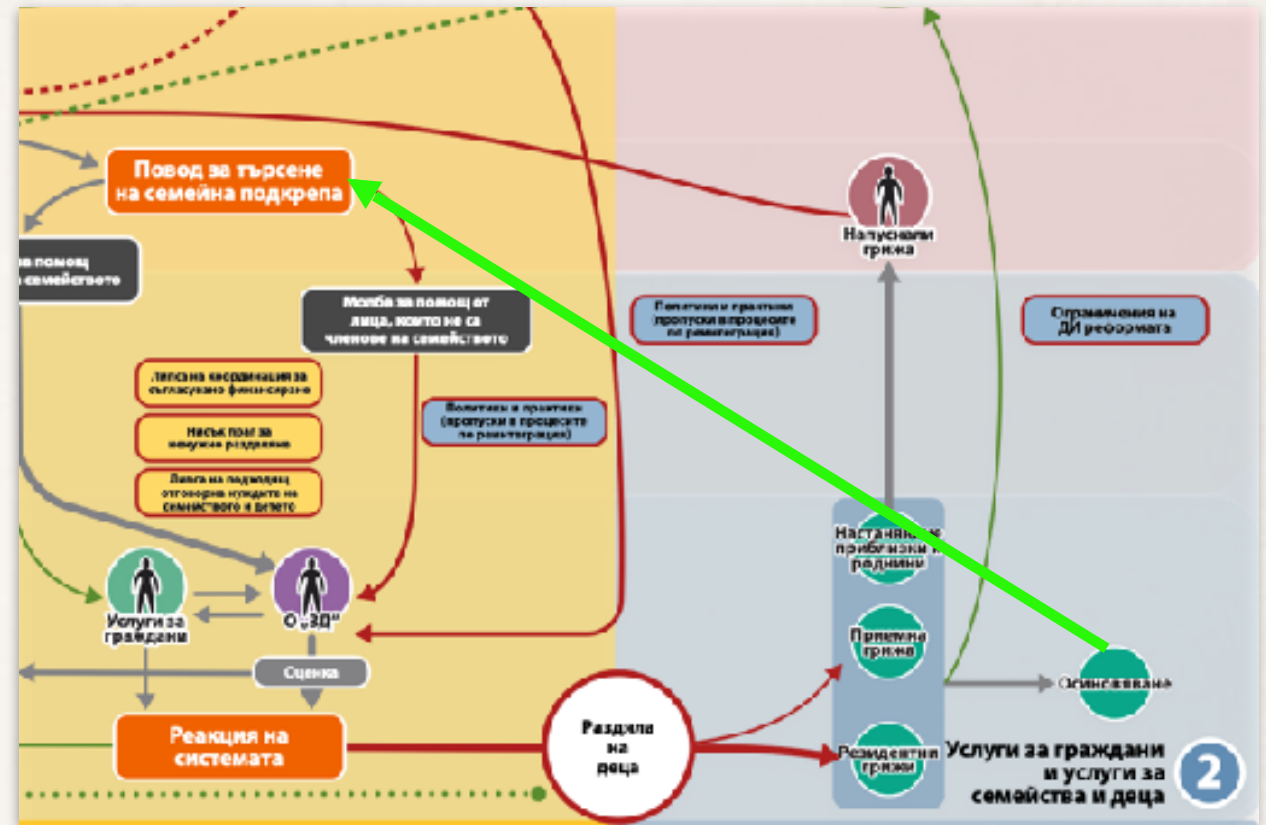
1. **Реинтеграцията** може да е
неустойчива

Дигитална интерактивна карта "Децата в семейства": <https://nexial.co/maps/tdfbg>

Причини за повтаряща се (циклична) раздяла

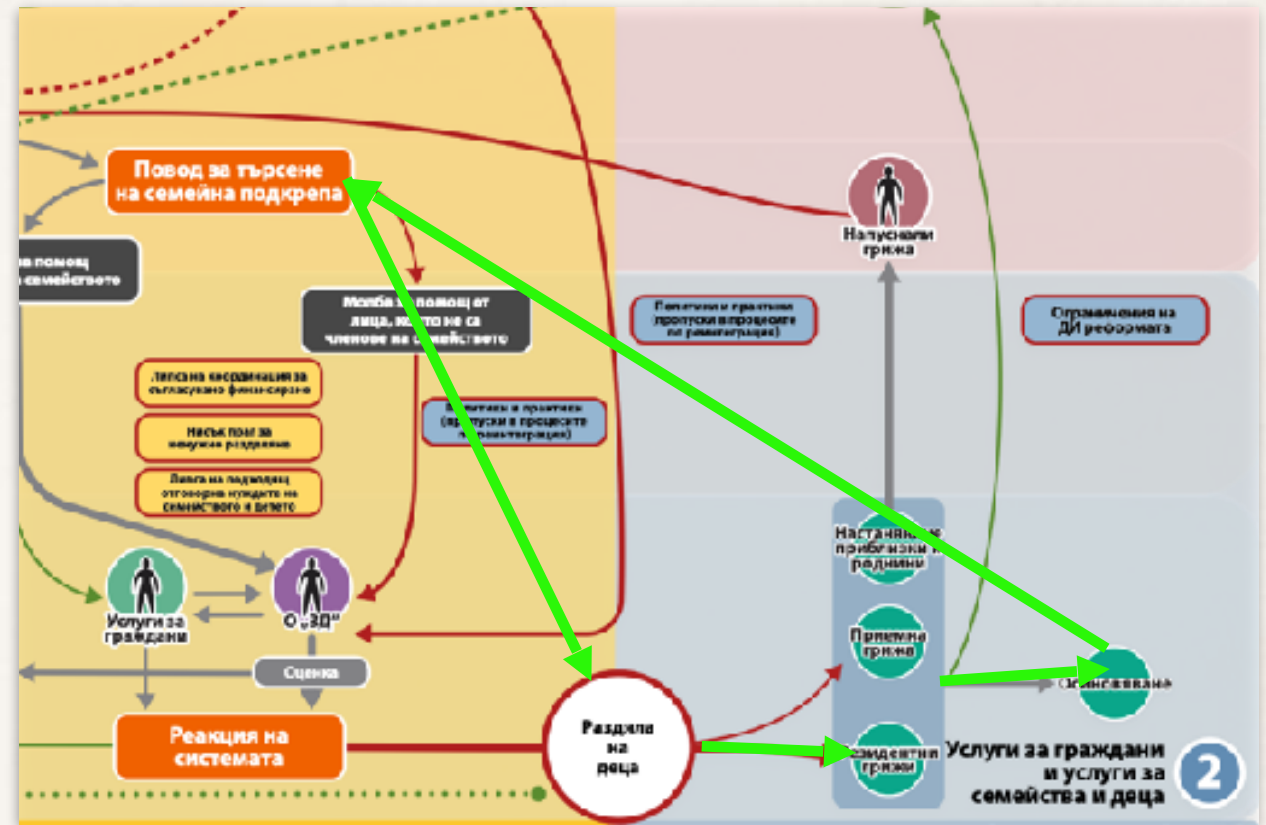
1. **Реинтеграцията** може да е неустойчива
2. **Осиновяването** не е непременно “изход” от системата.

Дигитална интерактивна карта “Децата в семейства”: <https://nexial.co/maps/tdfbg>

Причини за повтаряща се (циклична) раздяла

1. **Реинтеграцията** може да е неустойчива
2. **Осиновяването** не е непременно “изход” от системата.
3. Липсват данни за **пътя на децата през системата**, които преживяват раздяла повече от един път.

Дигитална интерактивна карта “Децата в семейства”: <https://nexial.co/maps/tdfbg>

Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, Нов български университет

<https://knowhowcentre.nbu.bg/>

